

Vergaderjaar 2015–2016

32 824

Integratiebeleid

Nr. 116

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK VAN EEN DELEGATIE UIT DE VASTE COMMISSIE VOOR SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID AAN ENGELAND (LONDEN) EN DUITSLAND (KEULEN EN DÜSSELDORF) VAN ZONDAG 18 TOT EN MET DONDERDAG 22 OKTOBER 2015

Vastgesteld 9 december 2015

Een delegatie uit de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft van zondag 18 tot en met donderdag 22 oktober 2015 een werkbezoek gebracht aan Engeland (Londen) en Duitsland (Keulen en Düsseldorf). De delegatie bestond uit de leden van der Burg (VVD, voorzitter), Potters (VVD), Yücel (PvdA), Karabulut (SP) en Heerma (CDA). De delegatie werd begeleid door de adjunct-griffier van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Esmeijer.

Doel van het werkbezoek was het verkrijgen van inzicht in (de vormgeving van) het integratiebeleid én de uitvoering daarvan in Engeland en Duitsland. Hierbij was er specifieke interesse in preventie van radicalisering en ontwikkelingen, die tot segregatie kunnen leiden.

Het programma van het werkbezoek is in nauwe samenwerking met de Nederlandse ambassade in Londen en het Nederlandse Consulaat-Generaal in Düsseldorf tot stand gekomen. De delegatie dankt de medewerkers voor hun grote inzet bij de voorbereiding van het programma én de begeleiding tijdens het werkbezoek. Ook wil de delegatie haar waardering uitspreken voor de betrokkenheid én openheid van alle gesprekspartners, die ieder vanuit de eigen expertise en ervaring(en) de delegatie een helder inzicht hebben gegeven in het Engelse- en Duitse integratiebeleid.

In onderstaand verslag worden de gevoerde gesprekken op hoofdlijnen weergegeven. Hierbij ligt de nadruk op de inbreng van de gesprekspartners en de antwoorden die zij hebben gegeven op vragen van de leden van de delegatie.

De voorzitter van de delegatie,
Van der Burg

De adjunct-griffier van de commissie,
Esmeijer

Zondag 18 oktober 2015

De delegatie is 's avonds door de Nederlandse ambassadeur en politieke beleidsmedewerkers in Londen gebriefd over de meest recente politieke ontwikkelingen in Engeland, met daarbij specifieke aandacht voor het integratiebeleid.

Maandag 19 oktober

In de ochtend heeft de delegatie een (rondetafel)gesprek gevoerd met vier deskundigen op het terrein van integratie en radicalisering.

Professor Peter Neumann, professor Security Studies at the Department of War Studies (King's College Londen) en tevens directeur van het International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR). De heer Neumann heeft vele onderzoeksprojecten geleid naar online radicalisering, gevangenis gerelateerde deradicaliseringsprogramma's en rekrutering van terroristen in Europa.

Dr. Richard Norrie, Associate researcher bij Demos. Hij is onderzoeker en analist bij de denktank Demos, met specifieke focus op het onderzoeksproject «Integration Hub». Zijn onderzoeken richten zich met name op etnische integratie, religiositeit, politieke deelname en burgerparticipatie. Phoebe Griffith, Associate Director for Migration, Integration and Communities bij de denktank IPPR. Mevrouw Griffith leidt onderzoeksprogramma's op het terrein van migratie, gemeenschappen en integratie. Zij is gespecialiseerd in *racial relations*, integratie van migranten en gemeenschapscohesie.

Professor Eric Kaufmann, professor of Politics, Birkbeck University of London. De onderzoeken van de heer Kaufmann zijn met name gericht op vraagstukken omtrent nationale identiteit, etnische identiteit en religieus fundamentalisme. Recent heeft hij – in samenwerking met Demos/ Integration Hub – een onderzoeksproject afgerond waarin werd gekeken naar de houding en demografische tendensen van blanke Britse *working-class* ten opzichte van multiculturele diversiteit.

In het rondetafelgesprek zijn verschillende thema's onderwerp van gesprek geweest.

Er is geen alomvattend integratiebeleid vanuit de Britse overheid. Er is niet één Minister van Integratie. Het ligt in het Verenigd Koninkrijk gevoelig om integratie bespreekbaar te maken en daarbij beleid uit te zetten. Wel wordt er veel onderzoek gedaan naar mixing/ bevolkingsopbouw van wijken. Het proberen invloed uit te oefenen op de samenstelling van gemeenten en wijken (meer gemixt) wordt vooralsnog gezien als niet passend binnen de liberale normen en waarden van het land.

Ook de triggerfactoren die een rol spelen bij radicalisering en uiteindelijk terrorisme zijn besproken. Sociaaleconomische factoren spelen hierbij zeker een rol, maar zijn niet doorslaggevend. Het is opmerkelijk dat de ene stad meer jongeren kent die gevoelig zijn voor het radicale gedachtengoed dan een andere stad met een vergelijkbare sociaaleconomische structuur. De veronderstelling is dat dit veroorzaakt wordt door de aanwezigheid van een dominante actieve groep van zogenaamde «recruiters». Deze recruiters blijken uiterst handig om deze jongeren, vaak in uitzichtloze omstandigheden en een depressieve situatie, te herkennen en daarna te betrekken in het extremistische gedachtengoed.

Het beleid om radicalisering te voorkomen wordt door de jaren heen niet gekenmerkt door consistentie. Soms ligt het accent op repressief beleid, dan weer wordt samenwerking gezocht met extremistische groeperingen.

In de middag had de commissie een ontmoeting met Near Neighbours. Near Neighbours is een samenwerking tussen Home Office (Ministerie

van Binnenlandse Zaken) en the Church Urban Fund, een Anglicaanse liefdadigheidsinstelling ter bestrijding van armoede in Engeland. Zij voert een programma uit dat erop gericht is mensen met verschillende religieuze en culturele achtergronden in de wijken bij elkaar te brengen. Focus van Near Neighbours is de «gewone» man of vrouw in de buurt. Zij kunnen projecten aandragen die na een globale toetsing van een subsidie kunnen worden voorzien.

Het doel van de projecten is dat mensen elkaar beter leren kennen, een vertrouwensrelatie kunnen opbouwen en samen kunnen werken aan initiatieven die de cohesie in de wijken en buurten versterkt. Uiteindelijk moeten de projecten leiden tot betere resultaten op het terrein van integratie.

De regering heeft voor vijf jaar ongeveer 8 miljoen Britse ponden (bijna 11 miljoen euro) ter beschikking gesteld voor het programma. Het Church Urban Fund heeft circa 600.000 Britse ponden (bijna 800.000 euro) bijgedragen.

Er zijn de afgelopen vijf jaar circa 1.000 projecten van een subsidie voorzien, voor een bedrag van 3,5 miljoen Britse ponden.

Near Neighbours is actief in verschillende steden in Engeland, daar waar zij verwacht het meest effectief te zijn. Een lokale coördinator beoordeelt en monitort de projecten die door bewoners zelf worden ingebracht. Bij de beoordeling of een project wordt gehonoreerd met een subsidie uit het programma, zijn laagdrempelige criteria van toepassing. Een cruciaal criterium is dat het aangevraagde project een interreligieus of intercultureel karakter heeft (projecten zijn 50/50 atheïstisch/interreligieus) Het gaat om kleinschalige subsidies, met een maximum van 5.000 Britse ponden.

Near Neighbours ziet een duidelijke rol voor maatschappelijke organisaties om te faciliteren dat mensen bij elkaar worden gebracht. Het initiatief daartoe moet van de gewone mensen in de buurt komen. Dit kan niet van de overheid verwacht worden.

Aan het eind van de middag heeft de commissie een gesprek gevoerd met Haras Rafiq, algemeen directeur van de Quilliam Foundation.

Quilliam is opgericht in 2008 door Maajid Nawaz, die enige tijd in een Egyptische gevangenis heeft gezeten, verdacht van banden met de terroristische organisatie Hizb ut-Tahrir. De Foundation richt zich op deradicalisering. Zij staat voor religieuze vrijheid, gelijkheid, mensenrechten en democratie en probeert door middel van een liberaal-intellectuele basis een debat te faciliteren tegen de ideologische onderbouwing van het terrorisme. De organisatie adviseert regeringen. Tot 2010 ontving Quilliam een subsidie, daarna is zij financieel op eigen benen gaan staan.

De heer Rafiq heeft de delegatie een zeer interessante uiteenzetting gegeven over de strategie die naar zijn oordeel regeringen zouden moeten volgen om radicalisering en terrorisme tegen te gaan. In deze strategie is het van groot belang dat de oorzaak van terrorisme precies benoemd wordt. Voor wat betreft het moslimextremisme is dat het islamisme. Zolang dit in maatschappelijke en politieke debatten niet expliciet wordt geduid zal dit voor toenemende verwarring onder de bevolking leiden. Zij zien in de media propagandafilms van moslimextremisten, die pretenderen de ware islam te vertegenwoordigen, terwijl tegelijkertijd regeringen (ook in de westerse wereld) stellen dat dit niets met de islam heeft te maken. Quilliam meent dat de snelle opkomst van ISIS, de evolutie van jihadisme en de radicalisering van veelal kwetsbare jongeren duidelijk heeft gemaakt dat de bestaande beleidsmaatregelen om extremisme tegen te gaan tekort zijn geschoten. Zij meent dat een nieuwe strategie noodzakelijk is.

Daarnaast heeft de heer Rafiq in zijn presentatie op een heldere wijze inzicht gegeven in de verschillende fasen in het proces naar radicalisering

en terrorisme. Dit gaat in de laatste fasen van dit proces van begrip voor terrorisme, van sympathie voor terrorisme tot uiteindelijk actief terrorisme. Het is zeer belangrijk voor de overheid om deze fasen te onderscheiden, ten einde tijdig te kunnen interveniëren.

Dinsdag 20 oktober

In de ochtend heeft de delegatie gesproken met beleidsambtenaren van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (Home Office). Zij heeft een presentatie gekregen over het preventieprogramma van het Verenigd Koninkrijk: An Integrated Response. Doel van dit programma (Prevent) is «to stop people becoming terrorists or supporting terrorism». Nadruk in het programma ligt vooral op het voorkomen dat burgers in het terrorisme getrokken worden, alsmede te faciliteren dat ook de omgeving van potentiële extremisten goed advies en ondersteuning krijgen. Er wordt samengewerkt met sectoren en instituties waar risico's op radicalisering bestaan.

Binnen het programma worden 46 prioriteit gebieden (steden, buurten in steden) onderkend. Hier zijn coördinatoren actief en worden projecten gefinancierd. De projecten zijn vooral gericht op «counter ideology», vrouwen en families, scholen en opleidingen en jongeren.

Centraal staan alle vormen van terrorisme, niet enkel gericht op *radical Islam*, maar ook op extreemrechtse bewegingen.

Een belangrijk onderdeel is de analyse van «triggers» van radicalisering. Wat zijn de achtergrondkenmerken van radicalen, door welke factoren worden zij beïnvloed (initial influences) en waarom volgen zij juist deze extremistische ideologie? Wat is de «perfect storm» die maakt dat jongeren uiteindelijk naar het terrorisme worden gedreven?

Belangrijk onderdeel van deze counter-strategie is het weren van extremistisch materiaal op websites en op social media. Zo zijn al 115.000 aan radicaliserende boodschappen van het internet verwijderd.

Binnen «An Integrated Response» is er ook een meer specifiek preventieprogramma gericht op individuen, Channel. Channel biedt een maatwerk aanpak gericht op personen die dreigen het terrorisme in te worden getrokken.

Het programma heeft inmiddels een wettelijke basis gekregen in de Counter Terrorism and Security Bill. De overheid is wettelijk verplicht om te voorkomen dat burgers het terrorisme inglijden. Het biedt ondersteuning aan alle relevante (maatschappelijke) sectoren, zoals gemeenten, scholen, hogere en universitaire opleidingen, gezondheidszorg, gevangeniswezen en reclassering en de politie.

Deelname aan Channel is op vrijwillige basis. Circa 4.000 personen hebben aan het programma deelgenomen. Na het volgen van het programma wordt 6 tot 12 maanden gemeten of de deelnemers een terugval kennen. Opname in het programma is dan weer mogelijk.

Vervolgens heeft de delegatie het Department for Communities and Local Government bezocht. Hier heeft zij een toelichting gekregen op het zeer recent tot stand gekomen Integration Evidence Pack, een nieuwe beleidsaanpak op het terrein van integratie. Het accent in deze nieuwe aanpak ligt vooral op decentralisatie; gemeenten en buurten krijgen het voortouw bij integratie-initiatieven. Subsidies vanuit de rijksoverheid (top-down) worden teruggedrongen. Wel zal de rijksoverheid een start maken met de uitrol van het pakket, maar de bedoeling is dat dit op termijn op lokaal niveau wordt overgenomen.

Dit betekent overigens niet dat de regering integratie minder aandacht schenkt. Juist blijkt uit de analyses van de regering dat een gebrek aan integratie schadelijke gevolgen heeft voor de economie (met name een hogere werkloosheid onder minderheden), leidt tot sociale onrust (ongeveer 50% van de minderheden woont in drie steden) en toenemend

extremisme (kwetsbare en eenzijdig samengestelde buurten zijn gevoelig voor extreme standpunten over andere bevolkingsgroepen).

Op het terrein van de economie wil de regering vooral inzetten de (Engelse) taalontwikkeling, trainingen op het terrein van vaardigheden, herkenning van vaardigheden, het aanstellen van mentoren in specifieke bedrijfssectoren, meer gemengde scholen en het vergroten van de betrokkenheid van ouders bij de opleiding.

Sociale cohesie wordt verstevigd door het faciliteren van publieke ruimten waar burgers met verschillende achtergronden elkaar kunnen ontmoeten en waar maatschappelijke organisaties en publieke diensten als vraagbaak kunnen fungeren. Deze publieke ruimten moeten een open en aantrekkelijk karakter hebben en goed onderhouden worden. Een goede samenwerking tussen de verschillende overheidsniveaus (rijksoverheid, regionale- en gemeentelijke overheden) en tussen overheidssectoren (onderwijs, sociale zaken en werkgelegenheid, welzijn, cultuur) is hierbij essentieel.

Neiging tot extremisme wil het Integration Pack vooral tegengaan door op lokaal niveau publieke ruimten te bieden waar mensen terecht kunnen met klachten, meldingen van discriminatie en gevoelens van ongelijke behandeling. Naast publieke ruimten worden ook fora op internet ingezet. Tevens worden ervaren mediators ingezet die ook het tegen (terrorisme) verhaal kunnen vertellen. Een proactieve houding wordt verwacht om extremistische mythes te ontkrachten.

Tenslotte heeft de delegatie in de namiddag een gesprek gevoerd met Joanne McCartney, voorzitter van de Crime and Police Commission binnen de gemeenteraad van Londen. Met name de preventie van radicalisering was focus van het gesprek.

Mevrouw McCartney constateert dat het preventiebeleid steeds meer op lokaal niveau wordt vormgegeven. Zij schetst het dilemma, waarmee ook het Londens stadsbestuur worstelt bij het vormgeven van het beleid. Enerzijds zou ook islamisme benoemd moeten worden als extremistische ideologie, anderzijds bestaat de vrees om de moslimgemeenschap daarmee van zich te vervreemden. Het kiezen van de juiste woorden is hierbij essentieel, een gemeenschappelijke taal die de basis is voor een goede inhoudelijke discussie over extremisme.

Er zal nog een debat plaatsvinden over het door de prime Minister voorgestelde anti-extremisme strategie. Voor de gemeenten is het vooral van belang hoe deze strategie in de praktijk uit zal werken, met name op het terrein van de handhaving. Zo is een belangrijke vraag hierbij voor de (lokale) politie: wanneer maakt iemand gebruik van zijn recht op vrijheid van meningsuiting en wanneer gaat dit over in het oproepen tot haat jegens andere bevolkingsgroepen?

Aan het eind van de middag heeft de delegatie het Engelse gedeelte van het werkbezoek afgerond. In de avond is zij naar Keulen vertrokken.

Woensdag 21 oktober (Keulen)

De delegatie begon in Keulen met een bezoek aan 180° Wende, een maatschappelijke (hulp)organisatie, georganiseerd door en voor jongeren. 180° Wende beoogt radicalisering, extremisme en criminaliteit onder jongeren van alle gezindten tegen te gaan. Belangrijk is er snel bij te zijn wanneer jongeren hun oriëntering (dreigen te) verliezen («Orientierungslosigkeit»). Om jongeren niet te laten ontsporen, maakt zij gebruik van een netwerk van coaches, multipliers (docenten, sociaal en jongerenwerkers) en mentoren uit de samenleving.

180° Wende is een particulier, onafhankelijk initiatief dat wordt gesteund door het Noordrijn-Westfalens Ministerie van Familie, Senioren, Vrouwen en Jeugd, de politie van Noordrijn-Westfalen en de stad Keulen (en enkele

omringende gemeenten). Doelstelling is om door middel van verschillende programma's jongeren, met name in de kwetsbare wijken, weerbaar(der) te maken, zodat ze zelfverzekerder in de samenleving staan. Er zijn trainingen op het terrein van de-escalatie van geweld, democratie en rechtstaat, drank-en drugspreventie en tegengaan van vijanddenken. De programma's worden veelal uitgevoerd door jongeren die de organisatie zelf heeft geschoold en opgeleid. Vaak zijn deze academisch gevormd.

Deradicalisering is momenteel één van de speerpunten van de organisatie. Coördinatoren van 180° Wende proberen radicaliseringstendenzen in de wijk zo snel als mogelijk waar te nemen. Zij spreken radicaliserende jongeren aan. Vaak gaat het om jongeren zonder enig perspectief, die vatbaar zijn voor radicale ideologieën. Recruiters («Rattenfänger») van deze ideologieën herkennen deze jongeren snel als potentiële leden van hun beweging.

180° Wende probeert in samenwerking met maatschappelijke organisaties en bedrijven deze jongeren weer bij en in de maatschappij te betrekken, bijvoorbeeld door het aanbieden van werkstages. De medewerking van het bedrijfsleven is hiervoor cruciaal.

Het deradicaliseringsprogramma heeft een succesratio van 85%.

Rond het middaguur heeft de delegatie een rondleiding gekregen over de Keupstrasse. De rondleiding werd verzorgd door de heer Özdemir van «Keupstrasse ist überall», een organisatie die zich tegen extreem rechts keert. In de Keupstrasse is in 2004 een zware bomaanslag gepleegd, welke gericht was tegen buitenlanders in het algemeen, maar die vooral de Turkse gemeenschap heeft getroffen. Pas in 2011 is bij de ontrafeling van de NSU

(«Nationalsozialistische Untergrund») ontdekt dat de aanslag een rechts-extremistisch karakter had. Eerdere aanwijzingen die in deze richting wezen zijn door de politie stelselmatig genegeerd.

In de tussenliggende tijd zijn bewoners van de Keupstrasse verdacht geweest. Dit heeft op de Turkse gemeenschap in Keulen in het algemeen en de Turkse ondernemers in de Keupstrasse in het bijzonder een zware wissel getrokken («de tweede ontploffing», aldus één van de gesprekspartners). Verschillende ondernemers hebben in een gesprek hun traumatische ervaringen uit die tijd met de commissie gedeeld. Zij hebben het gevoel door de landelijke- en gemeentelijke overheid in de steek gelaten te zijn, ook nadat duidelijk was geworden dat zij niets met het plegen van de aanslag te maken hadden. Zij hopen en wachten nog steeds op een gebaar, bijvoorbeeld in de vorm van een herdenkingsteken.

Aan het eind van de middag is een gesprek gevoerd met de heer Alboga (secretaris-generaal) en mevrouw Adin (belast met pers en communicatie) van DITIB («Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion»).

Allereerst krijgt de delegatie een rondleiding door de nieuwe moskee in Keulen. DITIB bestaat 30 jaar en biedt onderdak aan talloze andere organisaties met een religieus en/of cultureel karakter, waaronder moskeeverenigingen. De organisatie draagt zorg voor de coördinatie van religieuze, sociale en culturele activiteiten en fungeert als een landelijke koepelorganisatie. DITIB ziet zichzelf graag als een «migrantenzelforganisatie.» Haar brede doelstellingen liggen vooral op het terrein van het bevorderen, uitvoeren van en toezicht houden op religieuze diensten, het aangaan van de interreligieuze dialoog, het formuleren van een religieuze, islamitische visie op de Duitse samenleving, maatschappelijk werk, het opzetten en onderhouden van gebedshuizen en moskeeën en bevorderen van sportieve activiteiten.

Bij de oprichting waren 230 organisaties aangesloten, nu zijn er ongeveer 900. De aangesloten lokale gemeenschappen zijn juridisch en economisch onafhankelijk geregistreerde verenigingen die dezelfde principes en het

wettelijke kader van DITIB delen. Zij erkennen DITIB als een overkoepelende organisatie.

DITIB is inmiddels de grootste ledenorganisatie van migranten in Duitsland. Uit enquêtes blijkt dat zij meer dan 70% van de moslims vertegenwoordigt.

In het gesprek zijn de volgende thema's gemarkeerd: Allereerst is gesproken over de loyaliteit van DITIB aan de Duitse Grondwet en politiek («ledere politieke partij is ons even lief,» aldus de heer Alboga). De betrekkingen tussen DITIB en de Turkse overheid zijn intensief, in het bijzonder met Diyanet. Zo worden de vrijdagpreken vanuit Diyanet via DITIB verspreid.

Het gegeven dat vanuit Turkse diplomatieke posten het stemadvies is gegeven op de AK-partij (Erdogan) te stemmen is in Duitsland nauwelijks een issue. In Nederland daarentegen wel. Integratie is voor de eerste generatie Turken een issue geweest. Voor de tweede en derde generatie Turken geldt dat veel minder. Die nemen volop deel aan de Duitse samenleving en economie en beheersen de Duitse taal. DITIB is er voorstander van dat de mogelijkheid voor de Turkse gemeenschap om deel te nemen aan Duitse verkiezingen (actief en passief) wordt verruimd. Het ontstaan van de radicale islam in het Westen wijt de heer Alboga onder andere aan het wahabisme uit Saoedi-Arabië, dat door het Westen om economische redenen wordt gedoogd. De aanleiding om DITIB op te richten is nu juist om radicalisering tegen te gaan, moslims scholing te geven en ze op die wijze weerbaar te maken tegen radicale ideeën. De moslimgemeenschap wordt nu eenmaal gekenmerkt door een grote diversiteit. Er is geen centraal gezag: iedere moslim kan tot op zekere hoogte zijn afwegingen maken.

Donderdag 22 oktober (Düsseldorf)

De laatste dag van het werkbezoek begon met een werkontbijt met de Integrationsrat van Noordrijn-Westfalen. De Integrationsrat is voortgekomen uit een initiatief van migrantenorganisaties. Uiteindelijk heeft zij een wettelijke taak gekregen om de belangen van migranten te vertegenwoordigen.

De Integrationsrat richt zich met name op de (verbetering van de) arbeidsmarktpositie van migranten. Daarnaast zijn ook gelijke behandeling, bestrijding van discriminatie en onderwijs belangrijke thema's. De Integrationsrat ziet Nederland als voorbeeld van geslaagde integratie, onder andere omdat migranten stemrecht hebben (actief en passief) bij gemeenteraadsverkiezingen. Bij beleid en wetten op het terrein van integratie wordt de organisatie geconsulteerd door het bestuur (Landesregierung) van Noordrijn-Westfalen.

Het bestuur wordt gekozen door de leden, die in de verschillende steden actief zijn. Migrantengroepen die drie maanden in een gemeente wonen, mogen stemmen voor het bestuur van de regionale Integrationsrat.

Eén van de uitdagingen voor de Integrationsrat is om ook nieuwe groepen van migranten, Afghanen en Somaliërs, bij de organisatie te betrekken. Deze hebben nogal de neiging zich in hun eigen groep «op te sluiten». Het gaat de Integrationsrat te ver om te spreken over parallelle samenlevingen, maar alertheid is zeker geboden om het ontstaan ervan tegen te gaan. Een volgende uitdaging is radicalisering van moslimjongeren tegen te gaan. Opleiding en perspectief op werk zijn hier essentieel. Waar men niet in mee moet gaan, is het beeld dat extreemrechts van moslims probeert te schetsen. Politiek gesproken wordt extreemrechts in het Duitse politieke bestel geïsoleerd, ook wanneer deze in gemeenteraden of Landestagen vertegenwoordigd zijn. Extreem rechts is geen gesprekspartner voor de gevestigde politieke partijen.

In de ochtend heeft de delegatie een bezoek gebracht aan het Ministerium für Inneres und Kommunales (MIK). Hier heeft zij een toelichting gekregen op «Wegweiser»: een regeringsprogramma van Noordrijn-Westfalen (NRW) om radicalisering tegen te gaan en, daarnaast, geradicaliseerde jongeren te deprogrammeren. Wegweiser wordt ondersteund door de afdeling preventie in het MIK, die samenwerkt met de *Verfassungsschutz*, de Binnenlandse Veiligheidsdienst.

Wegweiser heeft een driedelig doel:

- Radicalisering van eenlingen verhinderen of tot staan brengen
- Met raad ondersteunen van de omgeving van een persoon (voornamelijk familieleden)
- Het informeren van instanties (zowel in NRW als daarbuiten) en publiek

Het programma beoogt niet alleen te voorkomen dat vooral jonge mensen het salafisme instromen, maar wil ook jongeren ondersteunen die de eerste stappen in die richting hebben gezet. Het extremistische salafisme wordt door Noordrijn-Westfalen als een gewelddadige, democratievijandige ideologie beschouwd. Het biedt schijnbaar eenvoudige antwoorden op de steeds complexere eisen die aan het leven van jongeren worden gesteld. Noordrijn-Westfalen constateert dat veel jongeren gevoelig zijn voor het salafisme. In Duitsland spreken we over 7.500 salafisten, in NRW over 2.100 (dit betreft uiteraard slechts het geregistreerde, bij autoriteiten bekende deel).

Wegweiser biedt familie en omgeving van potentiële salafisten ondersteuning in de vorm van concrete adviezen en toegespitste (maatwerk) informatie. Maar ook jongeren die zich aangetrokken voelen tot het salafisme kunnen zich tot Wegweiser wenden.

Kennis en expertise is bij een kleine, autonome eenheid in het ministerie gebundeld, die snel ingezet kan worden als meldingen (o.a. via de hotline) binnenkomen.

De instrumenten die ingezet kunnen worden zijn onder meer:

- Het bieden van ruimte voor vertrouwelijke gesprekken
- Maatwerk hulp bij het oplossen van problemen
- Vraagbaak voor het thema salafisme
- Samenwerking met imams die het programma ondersteunen, onder andere in de vorm van dialoog over religieuze vraagstukken en het opzetten van samenwerking tussen imams en scholen
- Samenwerking met jongeren/hulporganisaties.

In Duitsland is inmiddels ongeveer 15 jaar ervaring opgedaan met het bestrijden van rechts-extremisme. De wijze waarop jongeren zich aangetrokken voelen door extreme stromingen, de beslissing er al dan niet in te stappen, alsmede de beslissing een dergelijke organisatie weer te verlaten, vertonen bij extreemrechts en bij salafisten overeenkomsten. Het gebrek aan perspectief op een beter leven, teleurstelling over de school- of beroeps carrière, verlies van waarden, emotioneel ingrijpende gebeurtenissen in het privéleven, zijn enkele van de factoren die relevant zijn.

Er zijn voor burgers, die hulp of ondersteuning vragen, geen kosten verbonden als een beroep wordt gedaan op Wegweiser. Dit versterkt de laagdrempeligheid.

De regie voor het programma ligt bij het ministerie: dit initieert, coördineert, faciliteert en financiert. In de steden en wijken wordt het projectmanagement gevoerd («Beratungsstellen»). Hier zijn de coördinatoren en multipliers van Wegweiser (onder andere docenten, sociaal- en jongerenwerkers) actief. Vooraf wordt een inschatting gemaakt in welke wijk het programma het meest effectief zal zijn.

Hoewel de nadruk op preventie ligt, is ook een exitprogramma onderdeel van Wegweiser («Aussteigerprogramm»). Het doel hiervan is om ondersteuning en re-integratiemogelijkheden te bieden. Een belangrijke

voorwaarde is dat de betrokken jongeren de intentie hebben om uit het salafisme te treden.

Rond het middaguur heeft de delegatie tijdens een lunch op de residentie gesproken met de heer Volker Beck, lid van de Bondsdagfractie van Bündnis 90/die Grünen en afkomstig uit Noordrijn-Westfalen. Hij is lid van de fractiewerkgroep Integratie en vluchtelingenpolitiek. In een levendig gesprek heeft de heer Beck een overzicht gegeven van de thema's die op dit moment op bondsniveau op het terrein van integratie spelen. Hij schetste de huidige hoge asielinstroom waarvoor Duitsland zich gesteld ziet en toonde zich bezorgd de omvangrijke integratieopdracht die daaruit voortkomt. Pas in 2005 werd bevordering van integratie als wettelijke opgave van de Bond verankerd in de immigratiewet (Zuwanderungsgesetz). Het integratiebeleid is dan ook versnipperd, er bestaan de nodige verschillen tussen de deelstaten. De heer Beck stond kort stil bij het systeem van erkende religieuze vertegenwoordigingen («Körperschaften»), die onder andere invloed hebben op vormgeving van het (religieus) onderwijs in de deelstaten. Een dergelijke vorm van samenwerking met islamitische organisaties is nog in ontwikkeling (onder andere omdat het moeilijk blijkt namens de islamitische gemeenschap één gesprekspartner aan te wijzen). De Deutsche Islam Konferenz, het in 2006 door het Ministerie van Binnenlandse Zaken geïnitieerde jaarlijkse overleg met vertegenwoordigers van islamitische organisaties, noemde hij *an sich* een goed idee – al was het aantal concreet bereikte resultaten voor verbetering vatbaar. Ten aanzien van de voorziene demografische ontwikkeling en het daaruit voortkomende tekort aan arbeidskrachten bood integratie echter ook een kans voor Duitsland. Evenwel wees hij op het nog altijd bestaande probleem van discriminatie van (hoogopgeleide) migranten. Desgevraagd toonde de heer Beck zich kritisch ten aanzien van recente ontwikkelingen in Turkije, ook veroordeelde hij pogingen van de AK-Partij om in Duitsland wonende stemgerechtigde Turken voor zich te winnen. Over het algemeen was er op het terrein van integratie nog een lange weg te gaan, mede omdat in Duitsland weinig kennis over de islam bestaat – overigens ook onder parlementariërs, aldus de heer Beck

Een afsluitend gesprek heeft de delegatie aan het eind van de middag gevoerd met leden van de Integratiecommissie van de Landtag, het parlement van Noordrijn-Westfalen. Deze commissie bestaat sinds 2012. Na een korte introductie van de leden van de Integratiecommissie door commissievoorzitter Ünal Arif heeft de delegatie verschillende thema's besproken.

Integratiebeleid is zoals ook door de heer Beck is gememoreerd in Duitsland een veelkleurige lappendeken. De zestien deelstaten hebben ieder hun eigen beleid. Noordrijn-Westfalen heeft in tegenstelling tot andere deelstaten een eigen Integratiewet. Hierin is vastgelegd dat de deelstaat zich verplicht om integratie te organiseren en invulling te geven aan integratiebeleid.

Ten aanzien van de komst van asielzoekers wordt ingeschat dat Noordrijn-Westfalen nog een grote uitdaging wacht. Registratie van migranten is een taak van de Bondsregering, verdeling over de deelstaten gebeurt op basis van de zogenaamde «Königsteiner Schlüssel». Uiteindelijk wordt men in Kommunen en gemeenten gehuisvest. Daar dienen ze te worden opgevangen en vindt – van degenen die een verblijfstitel krijgen – de integratie plaats. Door de grote instroom loopt de registratie vertraging op, zodat nog niet bekend is hoeveel asielzoekers Noordrijn-Westfalen uiteindelijk zal opvangen.

In de commissie heerst de opvatting dat migranten een verrijking voor de Duitse samenleving zijn. Van segregatie of parallelle samenlevingen is slechts zeer beperkt sprake in NRW. Wel komt het voor dat jongeren de

Duitse rechtsstaat niet (meer) erkennen. Dan zijn zij in het algemeen al geradicaliseerd. Om dit tegen te gaan zou er meer aandacht en beleid moeten zijn voor de taal-en onderwijsmogelijkheden voor migranten. De derde generatie jongeren (de huidige jeugd) spreekt over het algemeen goed Duits, de tweede en eerste generatie beduidend minder. Ook de werkloosheid onder migranten (twee keer zo hoog als onder autochtone bevolking) baart zorgen. Het vermoeden bestaat dat arbeidsmarktdiscriminatie hierbij een rol speelt. Er ontstaat een discussie over de omgang met extreemrechts. In Duitsland vormt extreemrechts geen gesprekspartner voor de gevestigde politieke partijen. «Wie met ze praat, legitimeert racisme», aldus voorzitter Arif. Vanuit andere partijen wordt deze zienswijze bevestigd. De Duitse gesprekspartners tonen zich onthutst over de steun voor rechts-extremisme in verschillende gelederen van de Duitse samenleving (onder andere de politie), die met de ontdekking van de NSU aan het licht is gekomen.

Aan het begin van de avond begaf de delegatie zich naar het station van Düsseldorf, alwaar de terugreis naar Nederland werd aanvaard.